

ISMERJÜK EGYMÁST?

„És mégis olykor belép valaki / és ami van, hirtelenül kitarúl. / Elég egy arc látványa, egy jelenlét, / s a tapéták vérezni kezdenek.” Pilinszky János *Elég* című versében két ember pillanatnyi egymásra találását mindig férfi és nő találkozásaként képzeltem el. Szeifert Natália tavaly megjelent „*Ágyregény*”, *Az altató szerekről* azonban ráébredtet: az ilyen találkozáshoz nem kell feltétlenül érzelmi vágy, erotikus töltet. Mert ha ilyesmi van, s a készítés erős, összerántja a vágyakozókat, akkor véletlenül sem az lesz a következmény, „*hogy visszatérve éjszaka szobánkba / elfogadjuk az elfogadhatatlant*” (Pilinszky János: *Elég*). Ellenkezőleg. Az „elfogadhatatlan” elleni lázadás lenne a reális fejlemény. Van ilyen történet is Szeifert Natália könyvében: az egyik hősnő, Zelma találkozik a metróon egy férfival, Hollanddal, s megbűvölten nézik egymás tükröképét a sötét üvegen. A „*vészesen befelé húzó tekintet, lélegzetelállító, ragyogó kialvatlanság*” (228.) s az ismeretlenül is ismerős illat, a másik szaga a hasonlóság és az összetartozás felfedezésén túl a „*nekünk mindent lehet, mert egyformák vagyunk*” (250.) heuréka-élményét is magával hozza. Mert „*nincs többé én meg ő, hanem mi vagyunk valamik, talán egy eszelős szövetség minden ellen*” (250.). S ettől kezdve a szerelmesek úgy lebegnek az időben, vagy inkább azon kívül, hogy a külső világ a maga nehézkedésével megszűnik számukra. Csak a zuhanás ébreszti rá őket, hogy veszélyesek önmagukra és egymásra.

Pilinszky versét azonban nem Zelma és Holland találkozása hívta elő az emlékezetemből, hanem a két narrátor-hőse, Zelmáé és Zsuzsáé – a regény kerettörténetéből. Ők maguk az indító és a zárófejezetben így számolnak be erről: „*Néztem és reménykedtem, hogy nem veszi észre, milyen hatással van rám [...] onnantól már egész nap csak révedtem valahová visszafelé.*” (Zsuzsa, 16.) „*Ha van olyan, hogy erősen nézni, ak-*

Szeifert Natália:

Az altató szerekről. Ágyregény
Kalligram, 2017

kor ő erősen nézett, olyan erősen, hogy kipattintott bennem egy fedelet, mint a zsebóráét és egy befelé terjedő pillanatig szemtől szembe kerültem a pontos idővel.” (Zelma, 268.) Hogy mikor mutat pontos időt egy óra, azt még tudjuk. Például ha az időjelzés hozzásegít ahhoz, hogy szinkronban legyünk a világgal: ne késsünk el a munkából, egy rendezvényről, egy találkozásról. De mi lehet a „*pontos idő*” egy emberben? Valószínűleg itt is a környezet kedvező visszajelzése kell hozzá: visszatükröződés valakinek a tekintetében, az érdeklődés, a respekt látható jeleivel. Ilyesmit fedezhetett fel Zelma Zsuzsa tekintetében, mikor az Antikban, Zsuzsa könyves kávézójában kitért a segítségnyújtás elől, mondván balesetet szenvedett ugyan, s még nehezen mozog, de egy ilyen kis ügyet, mint a bárszéken való helyet foglalás, magának kell megoldania. Merthogy egyedül él. Önállóan lenni nem könnyű, még nehezebb egyedül élni, tűnődik Zsuzsa, de úgy véli, a jövővény nem magányos és irigylésre méltóan bátor. S most ő, az adott élethelyzetében, pont bátorságra és önállóságra vágyik. Zelma meg úgy tekint a kávéház-tulajdonosra, mint egy „*rendes ember*”-re, akinek „*családja van*” (11.), de a szeme az álmatlanoké. „*Egy Tolsztoj-regényből kinéző nőalak.*” (12.) Mindketten ismerősnek vélik a másikat. Találkozásuk attól válik pilinszkyssé, hogy megindít bennük egy emlékezési folyamatot – gyaníthatóan olyan eredménnyel, mint amilyennel az *Elég* című vers zárul. Persze van más előzménye is az életre való visszarévedésnek. Zelma a balesete miatt kényszerül új alapvetésre, Zsuzsa pedig egy éve szorong, reméli és rettegi a fordulatot a kívülről roppant sikeresnek látszó, belülről csódtömegnek érzett há-

zasságában. És egy kívülálló pillantása katalizálja a mérlegetésüket: Kik voltak ők, mivé lettek, s lehetnének-e mások?

A narrátori szituáció az első és az utolsó fejezetből egyértelműen kirajzolódik: egy harminc körüli és egy negyvenes nő tekint vissza élete fontosabb pontjaira – egyetlenegy nap keretében. Zelma memóriája vizuális jellegű, mint a poszttraumasoké. A sokregiszterű, impulzív szöveg egy belső filmet tolmácsol, erős hangulatú képekkel, jelenetekkel, úgynevezett flashbackekkel. Változó érzelmek alakítják a szöveg tónusát, a szenttelenséget szarkazmus, az iróniát érzélgőségtől mentes líraiság, a választékoságot drasztikum ellenpontoszza. A nyelv gyakran metaforikus, ilyen értelműek az elbeszélő képzettségét tükröző zenei szakkifejezések is. A líraibb hangfekvésű állapotrajzokban szó szerint zenélnék is a mondatok, gondolatritmust alkotnak: „*ne kelljen otthon lenni, ne kelljen otthon hallgatni, várni, hogy apám megszólaljon, ne kelljen attól félni, hogy én nem tudok megszólalni. Ne kelljen éjjel a vaksötétet lesve azon gondolkodnom, hogy értem, hogy az anyám meghalt, de hol van?*” (76.) Zsuzsa inkább a történésekre összpontosít, döntésekre, cselekvésekre és azok lelki, illetve egzisztenciális következményeire. Az ő epikusabb jellegű elbeszélésének a specifikuma a jelen és a múlt közötti közvetlen kapcsolatteremtés: a napi tevékenységekhez, tárgyakhoz és helyszínekhez asszociálja az emlékeit. Egyikük számára sem szokatlan egyébként a több időben létezés vagy az időben való elveszés. Örökös kialvatlanságuk félig éber, félig álomszerű tudatállapotaiban a jelent gyakran cserélik le a múltra. Hogy mire emlékeznek és milyen megvilágításban, azt megszabják az aktuális érzelmeik, mentális állapotuk. Elsősorban azok az élmények reprodukálódnak a tudatukban, amelyek a jelen helyzetük magyarázatául szolgálnak, s amelyeket változó énjük legfőbb alakítóiként fognak föl.

Zelma legrégebb – szinte jelképpé emelkedő – emléke így lesz a bölcsődei elveszetségérzés. „*Időzített bomba kettyegett bennem, ami tudtam, akkor robban majd, ha egy nap nem jönnek értem. Egyszer úgy lesz, ott maradok, egészen elveszek, egy bölcsődéssel*

bármit megtörténhet. Minden reggel engedik a kezét.” (87.) S valóban, élete harmadik évtizede az elveszettségérzet feldolgozásával vagy inkább feldolgozhatatlanságával telik. Késői gyerek lévén sorban engedik el a kezét: nagyszülő, anya, apa. Tizenhárom évesen veszti el Berta mamát, akinél a nyarakat töltötte, s akinél szabad és boldog volt. Érettségije napján hal meg az édesanyja, aki céltudatos akkurátussággal osztotta be a napjait, s rá öt évre az édesapja, akivel megértették és érezték is egymást. *„Apa száraz, erős kezébe kapaszkodom, amíg megyünk haza. Szorítom a kezét, amíg elsétálunk az egyetemről a villamosig. Szorítom, amikor elmegyünk egyszer a régiségboltba, ahonnan a zsebórája is van, ahol a ház alakú fél mesekönyvet vett egy születésnapomra. [...] A kezünk összekapaszkodik a kórház folyosóján, a ravatalozóban, a temetőben, apa arca a konyha szűrkéjében egy este, apa keserű ölelése, apa keze a vállamon, amikor utoljára olvasok fel, apa hangja, Jó lesz, mondja, Elég lesz, kislányom.*” (86.)

A szülők halála olyan traumatikus eseménysor Zelma életében, amely személyisége egészét megrendíti. Apja távozása viseli meg jobban, hisz őt fenntartás nélkül szerette, és az ő pusztulása kelt benne nem múló lelkifurdalást. Apja ugyanis öngyilkos lett. *„Mindent elrontottam*” (131.) – átkozza magát és a világot *„hideg dühvel*”, mikor egy reggel nem tudja fölébreszteni. Magát gyűlöli, amiért nem vette észre, mi készül, amiért elvonta figyelmét egy méltatlan szerelmi libikóka gyötrelme. Pedig utolsó este apja még megkérte, hogy olvasson neki, és Borges *Titkos csodájából* a kivégzési jelenetet választotta a „megálló idővel”. Zelma krízisét elmélyíthette a magánya is. Kevés kapcsolata volt, egyetlenegy barátja, s őt sem akarta terhelni kétségbeesésével, mint ahogy munkatársait sem. Magára utaltságában szerepet játszhatott neveltetése is: nem élhette a fiatalok szokványos életét, tevékeny anyja mindig talált számára feladatot. Zelma néhány ironikus megjegyzéséből kitűnik, neheztelt anyjára, aki nem tudta szeretni (idősen szülte, s az „idegeire ment” az érzékeny gyermek). Anyja halálakor ezért is érez büntudatot.

A traumatikus sorseseemény – mondják a lélekgyógyászok – akkor integrálható az élettörténetbe és a személyiségbe, ha az értelmezés, megértés folyamatában élményből tapasztalattá válik, már ha ez bekövetkezhet egyáltalán (és nem csak részlegesen). Ehhez persze újra és újra foglalkozni kell a kínzó eseménnyel, át kell élni, meg kell tanulni elviselni, és valamiféle értelmet kell kinyerni belőle a saját életre vonatkozóan. Ám erre jó ideig nem képes a traumatizált egyén. Menekül az emlékektől. Elfojtaná őket, de azok előtörnek az álmokból, s előjönnek az ébrenlét idején is, ha éppen nem összpontosít valaki egy konkrét tevékenységre. Innen a poszttraumás szindrómában szenvedők hangulati és érzelmi ingadozása, álmatlansága és tevékenységi láza.

Zelma esetében az alvászavar és a fokozott szexualitás, ami tartós tünetként jelentkezik. Anyja halála után a büntudat három-négy órára redukálja alvási idejét, ez csökken öt évvel később egy-két órára. Ekkortól már az alvást megsemmisülésként éli meg. Ha Mara, a barátnője ott marad nála, Zelma riadtan figyel, ahogy elalszik: *„ernyed arccal mosódott bele a szobám semmijébe, és eltűnt a halál torkában.*” (132.) Apja öngyilkossága után sokféle *„altató szer*”-rel kísérletezik: esti sétával, gyógyfürdővel, teákkal, zenehallgatással, altatókkal, alkohollal, marihuánával és önkielégítéssel. Ez utóbbi jótékony hatásáról már bakfis korában meggyőződött. Akkoriban a legbiztosabb altatója az volt, ha hosszasan simogatta, ingerelte a csiklóját, s közben szerelmi együttlétről képzelgett. Felöntötként ehhez még igénybe vette az ingyenes pornóoldalak stimuláló hatását, aztán mikor már egyre nagyobb dózisokra volt szüksége önmaga kiélvezésére és kimerítésére, szexchatelésbe fogott. Majd a cybertérben megismert partnerekkel közvetlen kapcsolatot is létesített. Szexuális életének változó szereplői azonban nem csak az élvezet és az elalvás, hanem az önbüntetés eszközei is voltak. A promiszkuitásból aztán csak átható szegény, az alvásból féláljult állapotok sora maradt egy idő után, a vonzó fiatal test pedig az alváshiánytól feldagadt, felkészült lasan a vészhelyzetre.

A regény idejében persze ez már a múlté, mint ahogy sok más történet is. Azonban az, hogy Zelma elbeszélőni képes az életét, jelzi, hogy túl van a poszttraumás stressz legveszélyesebb fázisán. Úgy-ahogy elfogadja új önmagát, egységben képes látni az élettörténetét, és terve vannak a jövőre nézve, ha nem is túl rózsásak. De legalább léteznek már számára jövő, nem csak a jelenné dermedt múlt. S a szülők halálának is értelmet tud már adni a saját életében. Kórházban haldoklóknak olvas fel, heti két alkalommal várják a dagadtos betegek.

Zelma regénybeli életét a fentiekben úgy összegeztem, hogy történeteinek sorából kiemeltem egy melodramára való könnyfakasztó harmadot. Miközben a regény minden csak nem melodráma, semmit nem érzékelünk holmi érzelmes hatásvadászatból. Sőt! A fent jelzett fájdalmas mozzanatok olyan finoman vegyülnek el egyéb izgalmas témájú részletek közt, hogy van, aki fel sem figyel rájuk. Olvastam olyan ismertetőt a könyvről, amelyben egyetlen szó sem esik Zelma visszofutásáról, jószérivel a szexuális élet új nézőpontú és bátor ábrázolása foglalta le a kritikus figyelmét, mikor Zelma szolamát jellemezte. Igen, lehetséges a könyv életanyagának ilyen megközelítése. Hisz kellően sokrétű a mű. Zelma önéletrajzi analízise már önmagában is összetett (nevelődési, trauma- és szexualitásregény komplex együttese), s akkor még nem beszéltünk Zsuzsáról. Ez utóbbi (a társadalmi regény horizontjával) kiegészíti és ellenpontozza is Zelma történetét.

Kettőjük szolamát a szerző, Szeifert Natália húsz fejezeten keresztül váltogatja. Előbb mindig Zelma, utána Zsuzsa emlékezik. A szerkezet tehát eleve a két tudatfolyam együttkezelését, egymásra vonatkoztatását írja elő, s bizony ezt a szerzői utasítást akkor is betartja az olvasó, ha a regény második felében időnként előrelapoz egyik vagy másik szereplő életéhez. Addigra a szerző már elhiteti, hogy érdemes együtt szemlélni a két világot, Zelma beszűkült, önmagára összpontosító és Zsuzsa tágabb körű, a maga társadalmi rétegét is élénken figyelő perspektívájából. Holisztikus megközelítésre ösztönöz a regény bravúros indítá-

sa is. Az első szövegpáros a maga rejtélyes, jó sokáig kifejtetlenül maradó utalásaival egykettőre detektívve teszi a befogadót. Mert mi köze lehet Zelmának a kávézóhoz, ha ez az első mondata? „*Ma ott jártam.*” (7.) S miért olyan ismerős egymásnak a két nő? Találkoztak már? Mikor aztán felfejtődik az ismerősségérzet sok titka, akkor már más köti le a figyelmet. Miért következnek az eléggé hasonló gyermek- és ifjúkorból az egyik szereplő esetében tragikus (s helyenként tragikomikus, köznapiasan extrém) életút, a másik esetben pedig átlagos. Vagyis az életmodellek izgatnak, a különböző életvariánsok feltételei és esélyei.

Gyermekként mindkét elbeszélő a (könyvek világában otthonos,) pszichés, szelíd apjukhoz vonzódott, miközben kemény kézzel irányította őket energikus anyjuk. Ez utóbbiak kijelölték a lányok életútját, s feltétlen engedelmességet vártak el. Zsuzsa szorongással reagált, Zelma rejtett ellenállással: miközben nagyon is vonzódott a zenéhez, tehetségtelennek mutatkozó anyja zongoraóráin. Zsuzsa egész gyermek- és ifjúkorában halogatta az anyjával való szembefordulást, bár öccsével gyakran eltervezték. Tizenkilenc évesen, apja balesete után mert először (és utoljára) fellázadni. Mikor anyja el akarta adni apja régiségkereskedését, kijelentette, hogy ő azt szeretné folytatni, nem pedig anyja gyógyszerészi hivatását: „*Úgy cselekedtem, mintha álmodnék, mintha valaki beszélne helyettem.*” (41.) Gyerekként egyébként ő is rossz alvó volt, de őt egészen más segítette az elalvásban, mint Zelmát. Kezdetben a kisöccse közelsége. Lakkó esténként átszökött hozzá és mellébújt az ágyba. Később pedig egy szenvedéllyé váló játék foglalta le: dobozházakat készített, berendezett szobákkal, s ezeket nézegette villanyoltás előtt. Lefekvéskor így a házak fejlesztéséről ábrándozhatott.

Zsuzsa ifúsága se volt mentes traumától. Apja balesete, majd halála benne is büntudatot keltett, hisz akkortájt az iskolai kudarcok annyira lefoglalták, hogy a gyűlölt egyetlen kívül mással alig tudott törődni. A kórházban pedig nem látogatta meg műtétre váró eszméletlen apját – sem ő, sem az öccse –, mert anyjuk fölöslegesnek ítélte. Gyá-

szát és büntudatát azonban könnyebben dolgozta fel, mint Zelma. Egyrészt az öccsével kibeszélhették a mulasztásukat, másrészt Zsuzsa átvette a régiségboltot, így törleszteni tudott érzelmi adósságából. Az identifikáció a gyász és a büntudat hatékony orvos-

lója. Későbbi szorongása és álmatlansága inkább a belénevelt teljesítménykényszerből fakad (boldogul-e az Antikkal, jó feleség, jó anya lesz-e), illetve később a párkapcsolati nehézségeiből. Rádöbben, hogy férje (határozott terveivel) pontosan úgy irányítja, mint hajdan az anyja. S ő ugyanolyan engedelmes, mint egykor, nem győz elbe menni a kívánságoknak, miközben azt kell tapasztalnia, hogy férje egyre kevésbé törődik vele és a fiával, lefoglalják az egyre gyanúsabbá váló beruházásai. Zsuzsa sokáig „altatja” a félelmeit. Azt, hogy fia egyre inkább eltávolodik tőlük, nem kér a partikból és a tévénézésekből, a barátjánál lóg, szexoldalakon chatel; férje megcsalja, egyre többet iszik, az építési vállalkozásai pedig jogi visszaélések, protekció és megvesztegetések mentén virágoznak. Az ő „*altató szere*” elsősorban az önámítás és a jól begyakorolt halogatás. Nem véletlen, hogy őt az álmai verik fel „*mélyalvásából*”. Hajnalban rendszeresen arra riad, hogy egy aluljáróban tart lefelé, a betonfalak két oldalról közelítenek, a lejáró szűkül, az alján csak egy kis lyuk van, s neki (kisegérenként?) azon kell átjutnia. (Kafka egyik parabolájában, a *Kis mesében* olvashatunk hasonló rémálomról.) Az identitásvesztés tehát az ő esetében is reális

veszély, csak más az oka, mint Zelmánál, s nincsenek annyira riasztó tünetei. A regény jelen idejében egyébként már lépéseket tesz személyisége védelmére, de hogy ezek hosszú távon elegendők lesznek-e, vagy ezek is csak önáltatásul szolgálnak, nem tudni. Zsuzsa története a felső középosztály valószínűsége és látszatéletéről, a sikeres vagy sikeresnek tűnő élettechnikák mentális velejáírásáról a szorongásokat történelmi-szociológiai kontextusba helyezi.

A szorongások és a magány könyve – először így gondoltam Szeifert Natália regényére, aztán egyre fontosabbá vált számomra egy rejtett aspektusa: hogy mennyire sokat tesz az előítéleteink eloszlatásáért. Egy Zelma-féle szexuális szabadosság például megbátoríthatna vagy fejcsoválásra készítené a saját életében, ez a könyv pedig megérteti velem, hogy a hedonizmus mögött szenvedés is állhat. *Az altató szerekről* egyébként maga is ütköztet néhány véleményt. Zsuzsa személyét ketten-hárman (anya, barátnő, szerető) is megítélik a könyvben, s kiderül, egyikük se ismeri.

Szeifert Natália könyvét nagyon jónak tartom. Egyedül a címmel vagyok elégedetlen, noha ez a régies helyesírási kifejezés illik is a regény „antikos” világához (a műben szereplő 19. századi könyvsorozat egyik tagja ugyanezt a címet viseli), s metonimikusan fedi is a könyv tartalmát. Hisz a félelmeink, szorongásaink elaltatását, elfojtását, az önáltatást, elhallgatást is kifejezi a különírt „*altató szere*”. Csakhogy nem érzem elég figyelemkeltőnek, olvasócsalogatónak. A címlap bábuszerű fekvő nőalakja már inkább elnyeri a tetszésem. Különösen a Magritte-féle szürreális ötlet: legyen az arcból kettő, és egyiket se lássuk a kettős hajzuhatagban! Miután elolvastuk a regényt, beazonosíthatunk általa egy fontos jelenetet és egy vallomást is: „*Mint egy műanyag baba, a testemhez simuló karokkal, az állkapcsomban zibbadt izomláz, mintha négy órán át szorítottam volna össze a fogam.*” (125.) ■ ■ ■

■ **Domján Edit:** Veszprémben élő középiskolai tanár. Kritikákat 2014 óta ír. Elsősorban online fórumokon publikál.